

A 2016-os 32. Skupa-fesztivál plakátja

Ha ha ha avagy Charlie Chaplin és a többi csócselék.
Rendező: Tomáš Dvořák,
Látvány: Ivan Nesveda,
Dramaturg: Pavel Vašíček,
Zene: Daniel Čámský;
Alfa Színház, Plzeň

Karel Makonj

SKUPA FESZTIVÁL

PLZEŇ, 2016. JÚNIUS 8–12.

A plzeňi bábművészet jelenség a maga nemében, méghozzá nem csupán Josef Skupa professzor örökségének, Spejbl és Hurvínak halhatatlan párosának köszönhetően. Már maga a Szünidei Bábszínház (Loutkové divadlo Feriálních osad), amely nyereség nélkül, a költségek fedezésével nyújtott a plzeňi ipavidéken élő szegény gyerekeknek nyári táborozási lehetőséget, ragyogó példája a hagyományos és modern szemlélet kreatív és inspiratív összefonódásának, amivel manapság sajnos nem túl gyakran találkozhatunk, mert ez a két aspektus így egyszerűen „nem kell”. Ez a színház azonban megmutatta, hogy a szimbiózis eredményes is lehet és nem avul el. Éppen ebben a színházban tevékenykedett ugyanis a hagyományos népi bábozást művelő Novák család, amelyhez idővel az ifjú Josef Skupa is betársult a plzeňi színház több színészevel együtt. Skupa hangja volt a hagyományos Kašpárek és a bárgyú Škrhol (a későbbi S+H páros előképe) felállásban, illetve Hašek Švejtkjében. Igaz ugyan, hogy Spejbl modern művészi megformálása első színrelépése alkalmával, 1920-ban nem illett túlságosan a többi bábhoz, akárcsak dadaista humora, ezért rövidesen a színpalok mögé került, és ha hat évvel később nem jelenik meg Hurvínak, nem tudom, mi lett volna Spejbllel egymagában. E generációs ellentétnek köszönhetően azonban a két bábfigura egyértelműen megtalálta a helyét. – Később azután a hagyományos bábozás került háttérbe, és Skupa 1930-ban hivatalosan is „saját” színházának nevezte el a társulatot. A színházzal együttműködött a cseh bábozás, a híres cseh bábfilmek másik nagy csillaga, Jiří Trnka, aki később Skupa példájára Prágában megnyitotta saját Fából Faragott Színházát (Dřevěné divadlo), amely azonban gazdasági okok miatt csak egy szezont ért meg.

Miért e hosszú történeti bevezető? Azért, mert éppen maga Skupa állt a plzeňi Skupa Fesztivál létrejöttének középpontjában. Az első fesztivált 1967-ben rendezték meg Skupa születésének 75. és halálának 10. évfordulója alkalmából. Négy hivatásos cseh bábszínház vett részt a programban, és a rendezvény keretében felavatták Skupa emléktábláját és mellszobrát a Prokop utcában, annak az Iparos Társaskörnek a közelében, ahol a Szünidei Bábszínház működött. Határozottabbá vált a fesztivál profíljá, az is felmerült, hogy a hivatásos cseh bábszínházak felnőtteknek szóló előadásokkal lépjenek fel. A fesztivál csak 1970-ben vált hivatalosan a cseh hivatásos bábszínházak versenyévé, a legjobb előadás a húszezer koronás Skupa-díjat kapta, és számos egyéni díj is átadásra került. 1978-ig a fesztivált évente megrendezték, majd biennáléként működött, mivel már 1972-ben létrejött egy másik fesztivál, a Mateřinka is, a legkisebbek, elsősorban az óvodások számára készült előadásokkal, amely felváltva Liberecben, illetve České Budějovicében került megrendezésre, 1991-től pedig csak Liberecben, biennáléként működött. Két, évente megrendezett fesztivál nyilván sok lett volna a cseh bábjátás számára.

1992-től csak egyéni díjakat osztottak, emlékszem még arra a vitára, amikor arról volt szó, hogyan lehet a Skupa-díjat odaadni valakinek, hogyan lehet összemérni a nem összemérhetőt, mert a művészetet nem lehet így értékelni, és nem lehet összekeverni az almát a körtével. Idén a nézőtérről viszont olyan hangokat hallottam, nem kellene-e megint bevezetni a Skupa-díjat, mert az így kiosztott díjnak nincs „csúcsa”, nincs az a bizonyos cseresznyeszem rajta a tortán. Ennél lényegesebb volt azonban, hogy az idei fesztivál megnyitotta kapuit valamennyi hivatásos cseh bábjátékos előtt, tehát

Filmkufárok. Rendező: Janek Lesák, Tervező: Kamil Bělohávek, Zene: Hudba: Petr Hubík, Jan Čtvrtník; Kis Színház, České Budějovice

Ha ha ha avagy Charlie Chaplin és a többi csócselék

Mozi/Biograf. Rendező, tervező: Marek Zákostelecký, Zene: Vráťa Šrámek, Jan Čtvrtník; Dramaturg: Karel František Tománek, Cirk La Putyka, Prága

az ügynökségi- és magántársulatok, valamint a szolista előtt is, és meghívott vendégként külföldiek is megjelentek a rendezvénysorozaton. Így a fesztivál megszűnt a költségvetési intézmények „zártkörű” szemléje lenni, új tendencia platformjává vált, mi több, az idei alcímben szerepelt az a mondat is, hogy „báb- és alternatív színházak szemléje”, a hangsúlyt pedig a felsőbb korosztályok, az ifjúság és a felnőttek számára készült előadásokra helyezték. Tavaly – amikor Plzeň megkapta az „Európa kulturális fővárosa” címet – a fesztivált kivételesen és nagyvonalúan nemzetközileg értelmezték azzal a céllal, hogy a cseh bábozás exportját támogassák.

Hogy milyen volt az idei, 2016-os Skupa Fesztivál?

Sajnos nem volt kiemelkedő, inkább átlagos, ezt előre kell bocsátanom. Mintha az lebegett volna a feje fölött, hogy a színház *nem magától értetődő* valami lenne, mintha nem hinne magában, mintha nem hinne önállóságában, eredetiségében és egyszerűségében, mintha egy sor külső inspirációval kellene kisegítenie magát... Természetesen nincs ellenemre az inspiráció, amely gazdagítja és elmélyíti a színház lehetőségeit, eredeti nyelvezetét, nem hiszek azonban túlságosan az olyan inspirációban, amely inkább utánzásra készítet és megköt, megszünteti a színház sajátosságait.

A külső inspiráció ezúttal a *film* volt, többségében néma (és fekete-fehér), de legalábbis a kezdeti időkből. Nem gondolom, hogy a film nem inspirálhatja az eredeti színműveket, ez esetben azonban konfrontálódnia kell a film és a színház nyelvezetének, specifikumainak, hogy a konfrontáció *különössé tegyen*. A filmnek megvannak a maga eszközei, amelyeket a színház nélkülöz, és csak irigyelheti – dolgozhat részletekkel, képkivágásokkal, ahogy N. Jacques, egy diáklány írja a Művészeti Akadémia báb- és alternatív színházi tanszékéről a fesztivál híreiben: „*Lényeges szempont, amely megkülönbözteti a filmet a színházról, a beállítás. A színház, bár az is egy megrendezett beállítás, csupán az ún. egészzel diszponál, míg a film beállítási skálája jóval nagyobb. Néhány kivételtől eltekintve a színrevitel az egész keretében valósul meg*

a beállítások méretével nem foglalkozik. Gyakran változik a nézőpont, ami számos szórakoztató pillanatot forrása. Végül azonban nem kerül sor párbajra a színház 'élő' világa és a film illuzórikus 'művi' realitása között, mert a részleges eszközöket csupán jelzik és felszínesen értelmezik.” – írja a fesztivál egyik filmjéről, a České Budějovice-i *Filmkufárok lapjában*. (Egyébként a fesztivál zsűrije *Külön* köszönettel említette meg a Skupa's Daily főszerkesztőnőjét, Adela Vondrákovát, az akadémia alternatív- és bábszínházi tanszékének elméleti és kritikus szakos diákjainak, illetve a rendező-dramaturg szakos diákjainak színvonalas reflexióiért.)

A fesztivál előadásainak további inspirálójaként jelentkezett egy didaktikus ismeretterjesztő előadás és egy pop-rock együttes koncertpróbája, tehát olyan műfajok, amelyek nem mutatnak túl nagy érzékenységet a drámai helyzetek iránt, s amelyek inspiratív jellege még kétségesebb.

Térjünk még vissza a film témájához, amely mindjárt három alkalommal került elő a fesztiválon: a már említett *Filmkufárok* (Filmmakléri) a České Budějovice-i Kisszínházról, a *La Bodega Cirkusz Mozija* (Biograf Cirku La Putyka) és a versenyen kívüli *Ha ha ha avagy Charlie Chaplin és a többi csőcselék a házigazda Alfától* (Cha cha cha aneb Ch. Chaplin a jiná cháska).

Kezdjük a *Filmkufárok*kal, ígéretes az alaptémája: megmutatja, mi lenne a filmsztárokkal a nélkülözhetetlen díszletezők, technikusok, hangmérnökök, trükkésztők nélkül, vagyis ama bizonyos filmkufárok nélkül. A témát még a legfontosabb, speciálisan filmes műfajok prizmáján át is megvizsgálja, a nélkülözhetetlen pozitív hős, a szép nő és a gazember főszereplésével, tehát variációk egy szerelmi háromszögre, inkább csak a paródia szintjén. A hős azonban az összes variációban hős marad, a gazember pedig gazember, sosem vállalnak kudarcot, sosem lepleződik le tehetségtelenségük – ama bizonyos filmkufárok nélkül. Így csak egy előadás a spiclik követéséről és egy relatíve szuggesztív kép egy úrhajósról a szabad térben. Az előadáson nem segít a kettőt összekapcsoló (újabb) téma sem: egy számítógépes program generál ideális filmet a jelenlévő nézőknek, és ez már

a harmadik témája az előadás rendezőjének, Janek Lesáknak; vagyis a kevesebb több lenne, és az egyik választott témára, mint főtémára való koncentráció viszont hiányzik.

A *La Bodega Cirkusz Mozija* Jiří Kohout tényleges one man show-ja, a rendező, tervező Marek Zákostelecky jelentős hozzájárulásával „a színház és a régi filmek hőseinek egyszeri találkozásjáról”, vagyis a fekete-fehér némafilmről és valamiféle leegyszerűsített laterna magicáról, tehát a filmvetítés és az élő színész akciójának kombinációjáról lenne szó. Az előadás inkább gyerekeknek való, kár hogy a dramaturgia nem akart többet, mint félig-meddig szórakoztatni, ami megint csak nem nyújtott teret a színházi és a filmes konfrontálásának (azt, hogy a vásznonról alakok lépnek le, a legnagyobb igyekezettel sem tudom konfrontációnak nevezni). És sajnos a közönségnek sem adott még jelzésszerű kulcsot sem a legalább valamivel mélyebb megvalósításhoz, vagyis ahhoz, hogy értelme legyen. A *Ha ha ha* hagyományos kesztyűs bábjáték – mi más lenne – Tomáš Dvořák rendezésében, aki ezzel az előadással kifejezésre juttatta a kesztyűsbáb és minden bizonnyal a groteszk némafilm iránti vonzalmát. Az előadás egy zongora fölött lévő egyszerű látszóban játszódik, élő zongorajátékkal, mint az első mozik idején, rengeteg geggel és bevált bábos trükkal, amelyek azonban nem fokozódnak, hanem egyhangúságuk és dramaturgiai ötletelenségük miatt fárasztóvá válnak, míg végül a sok kergetőzéstől a nézőnek fájdul meg a lába. Nem is vagyok biztos abban, hogy a kesztyűsbáb és a némafilm korszakának bohócát összekapcsolni nem túl kimódolt-e, és nincs-e benne elhintve egy szemernyi túlzottan epikus oktalanság, indokolatlanság és szövegklipp jelleg, ami nem nyújt lehetőséget bővebb játékra. Tehát a színház – film párbaj a színház számára nem a legjobban sikerült. Hogy volt a többi inspiratív forrással?

Kezdjük a Comeniusról és „játékos iskolájáról” szóló didaktikus előadással, Vít Peřina *Comenius órája*, avagy *J. A. K. élete* (Hodina Komenského aneb Život J. A. K.) kicsit másképp, az ostravai Divadlo loutek előadásával M. Tichý rendezésében. Nem mintha Peřina szövege nem adná meg a drámai előadás

lehetőségét (ezért is értékelte a zsűri ezzel a szöveggel: „lehetőséget nyújt Comenius pedagógiájának játékos színházi megközelítésére”), hiszen a diákok „iskola utáni” órája önmagában drámai horderejű, a tanár alakja pedig, aki a diákok hálája iránti nagy igyekezetében fokozatosan infantilizálódik, és tekintélyének teljes elvesztésével kerül elképzelhetetlen közelségbe a diákokhoz, egyértelmű teret nyújt a tragikomikus groteszknak, a rendezés azonban nem élt – és sajnos a dramaturgia sem (P. Borák–M. Sládečková) – a felkínált lehetőségekkel, a színészekről nem is beszélve. Így a prágai Jiří Wolker Színház legrosszabb korszakának előadásaihoz hasonló színrevitelt láttunk...

Az említett nevelő koncerten kívül Vít Peřina egy másik darabját mutatta be városa, a libereci Naivní divadlo – amelynek ő a dramaturgia – *Indul a banda! avagy Nem csattan minden csattanó* (Kapela jedel aneb Není pecka jako pecka) címmel, M. Homolová rendezésében. Peřina nyilvánvalóan igyekezett a dalok sorát relatíve zárt drámai egésszé alakítani, sajnos azonban a dalok túlsúlyba kerültek, és a számok közti apró „vicces” jelenetekben az együttes tagjai közt kialakuló szerzői és szerelmi háromszög sematikus „pszichologizálása” inkább töltelékként hatott. Ilyesmi azonban a „legjobb családban” is előfordul – gondolok itt a népszerű prágai Semafor Színházra, amely már vagy 55 éve mozog a színház és a kabaré határán...

Az előadásban ismét két téma keveredett – bár zenés színházat akartak csinálni –, felmerült a „nevelési” szándék is, hogy a nézők felfedezzék a cseh nyelv szépségeit és homonímáit, sajnos azonban mindannyian jól tudjuk, hogy a szójáték valóban csak „szó”-játék és nem színjáték, vagyis nem drámai, inkább kipörget mint bepörget, ez a szándék azonban inkább kárára mint hasznára volt a társulatnak.

A zsűri értékelésében az állt: „*Bábos és alternatív előadást láttunk egyszerre, úgy véljük, a jövőre nézve jó lenne ezt az irányt tisztázni és pontosítani, épp-úgy, mint ennek a fesztiválnak a viszonyát a libereci gyerekelőadások fesztiváljához, a Mateřinkához, illetve az ezzel összefüggő kérdést: Legyenek-e ezen a szemlén legkisebbeknek szóló előadások?*”

*Comenius órája, avagy
J. A. K. élete.*
Rendező: Martin Tichý,
Tervező: Pavel Borák,
Markéta Sládečková,
Zene: Pavel Helebrand;
Ostravai Bábszínház

*Indul a banda!
avagy nem csattan minden csattanó.*
Rendező: Michaela Homolová,
Tervező: Robert Smolík,
Zene: Vratislav Šrámek;
Naiv Színház, Liberec

Mama, mikor érünk már oda?
Rendező: Jiří Jelínek, Tervező:
Bára Čechová,
Zene: Marek Doubrava, Slávek
Brabec; Minor Színház, Prága

A fehér szarvashénről.
Rendező: Jakub Vašíček,
Dramaturg: Tomáš Jarkovský,
Tervező: Kamil Bělohávek,
Jelmez: Tereza Venclová,
Zene: Jiří Vyšehlid; Drak
Színház, Hradec Kralové

A fehér szarvashénről...

*Lehullt a ketrec, avagy Vitásek
alhadnagy első esete.*

Rendező: Jakub Vašíček,
Tervező: Kamil Bělohávek,
Jelmez: Tereza Venclová,
Zene: Daniel Čámský;
Alfa Színház, Plzeň

A kalóz és a gyógyszerész.

Rendező: Wariot Ideal,
Tervező: Daniela Klimešová, Bohdan Dušek,
Zene: Wariot Ideal; Wariot Ideal, Prága

A vér higiénéje.

Rendező: Pavla Dombrovská,
Tervező: Luděk Vémola,
Iveta Kalousková,
Zene: Tomáš Vtípilek;
Líšeň Színház, Brno

Erben: Álmok
Rendező, tervező, zene: Handa Gote;
Handa Gote Research & Development, Prága

Személy szerint azt gondolom, hogy gyerekelődásoknak ezen a fesztiválon valóban nem kellene szerepelniük, ha van másik fesztiváljuk (bár a Minor Színház játékos előadása Jiří Jelínek rendezésében, a *Mama, mikor érünk már oda?* [Mami, už tam budem?] joggal kapott elismerést a színészi játék, a szerzői szöveg és a rendező, Lenka Volfová csapatmunkájáért), és hogy a fesztiválhoz illene a már említett szándék a nagyobb korosztályoknak címezve, nem állítom, hogy egyenesen felnőtteknek szóljon (akkor kiknek lehet majd újra eljátszani, akkor ismét csak export fesztiválelőadások jönnének létre...), és éppúgy hasznára válna a fesztiválnak az alternatív színházak szélesebb körű befogadása – éppen a bábjátékkal összefüggésben, el tudom azonban képzelni a város bábtoréneti nevezetességére büszke plzeňi önkormányzat negatív reakcióját... Mindazonáltal az ideai alternatív jelenlét nem volt teljesen reprezentatív, bár Lenka Vágnerová zenés-táncos előadása, a *La Loba* nagyon inspiratív volt, mert archetipikus, és hiszem, hogy nem csak a csontváz-báb miatt választották be a fesztiválra... akárcsak Alfred két produkciója az udvaron, és Handa Gote Erben álmaival (Erben: Sny / Álmok) a cseh romantika értékes reflexiója, illetve a Wariot Ideal együttes *A kalóz és a gyógyszerész* (Pirát a lékárník) című előadása – az ismét nélkülözhetetlen házi bábszínházzal – bár az előadás során leég, persze világos drámai helyzetekkel, bár állandóan elidegenítő, expresszív színészi előadásmóddal, igaz, többé-kevésbé ironikus, kifejezetten punkos, egy R. L. Stevenson-ballada inspiráció, összetéveszthetetlen színházi nyelvezettel, amelyre a fesztivál nézői láthatóan nem készültek fel. Mégis mindkét előadás magával vitte a zsűri különdíját. És szeretném még e beszámoló bevezetőjének szellemében mérlegelni a képzeletbeli Skupa-díj átadásának kérdését. Valószínűleg két előadás közül választanék, az egyik a brno-i Líšeň Színház *A vér higiénéje* (Hygiena krve) című előadása Lenka Dombrovská rendezésében, és a hradeci DRAK

Színház meséje *A fehér szavastehérről* (O bílé lani) Jakub Vašíček rendezésében. Hogyha... hogyha *A vér higiénéje*, amely a holokauszt témájával foglalkozik, nem lenne olyan plakátszerűn sematikus és agitatív, teljesen szervesen epilógusával a ma divatos migráns témára (a pályázati támogatás is egyenesen ezt sugallja) és ha a hradeci ambiciózus igyekezet, hogy a mesét „nagy élő zenekar kísérije” és Jiří Vyšohlíddal mint dirigenssel az előadás nem végződne ismét inkább koncertben, amely nélkülöz minden drámai tövényszerűséget, és leíró epikus fabulává süllyeszti a mese archetipikus jellegét, teljes mértékben elutasítva a drámaiságot. Csak egyetlen példát: kukták komikus párosa, akik dalt főznek, és csak egyetlen egyszer jelennek meg az előadás során...! Hogy lehet akkor egyáltalán a motívumok szerkezetéről beszélni, ha tudom, sokszor már megoldottnak tekinti, a művészi alkotást az autonómia elavult szükségletével hitelesíti, ez esetben azonban nem győz meg a demotiváció irányáról, talán csak a különös igyekezetről, hogy nagy, szinte „operett” tabló legyen. Kár...

Vagy a plzeňi Alfa Színház előadása ugyanazzal a Vašíček–Jarkovský (vendég)rendező-dramaturg párossal, a *Lehullt a ketrec, avagy Vitásek alhadnagya első esete* (Spadla klec aneb První případ podporučíka Vitásky)? Akkor azonban a plzeňi rémregény nagyon lehangoló inspiratív dramaturgiáját nem követhetné az előadás már inkább szándékolatlan lehangoltsága (beleértve a tévés figurákat is). Bizony az ideai Skupa Fesztivál nem volt valami átlagon felüli.

Talán majd legközelebb...

Balázs Andrea fordítása

La Loba. Rendező: Lenka Vagnerová, Tervező: Ivan Acher,
Zene: Ivan Acher; Lenka Vagnerova & Company, Prága

A fesztivál zárása a rendezőkkel és a zsűrivel

SKUPA'S PILSEN FESTIVAL

This article begins by outlining the history of Skupa's Pilsen Festival, of which "Skupa" was at the center. The first festival was held in 1967 to commemorate the 75th birthday and 10th anniversary of the death of Josef Skupa. The historical outline is followed by a report on the 2016 festival. One of the sources of inspiration for three performances at this festival was film. Both the author and the chairman of the jury were of the opinion that this competition between theater and film did not turn out particularly well for theater. Also, since there is a festival for Children's plays in Liberec (called *Mateřinka!*), Makonj raised the question of whether they were shown to best advantage in this festival. He also questioned the need for alternative performances even though their presence in this year was not entirely representative. He did, however, give favorable mention to a few pieces: *La Loba*, *Sny* and *Pirates of the Caribbean*, two of which received special awards. Finally, he discussed two productions, one by the Lisen Theater of Brno and the other Hradec DRAK Theater which were given the "imaginary Skupa Award".